

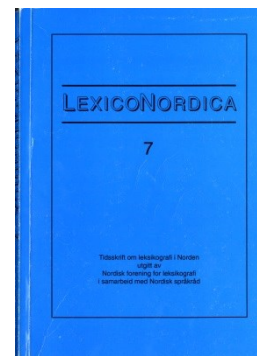
LexicoNordica

Titel: Ordböckernas roll i svenskans grammatiska standardisering

Forfatter: Anna Helga Hannesdóttir

Kilde: LexicoNordica 7, 2000, s. 23-41

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/lexn/issue/archive>

© LexicoNordica og forfatterne

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre LexicoNordica (1-16) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Anna Helga Hannesdóttir

Ordböckernas roll i svenskans grammatiska standardisering¹

During the 18th century the status of Swedish changed from a poorly codified vernacular into a standardized national language. The bilingual Swedish dictionaries played an important part in the standardization process. Standardization is one of the phases of language planning, as presented by Haugen. He defines language planning as “the evaluation of linguistic change”. All the aspects of standardization are included in the lexical description of the vocabulary presented in the dictionaries: the graphization, the lexication and the grammatication of the language. As the lexical perspective puts every single word in focus, the lexicographers had to present a grammatical description that was in many ways superior to what was generally presented in the contemporary grammars.

The effects of standardization are far too often neglected in historical linguistics. The lexicographers did not only evaluate linguistic change; in the long run their decisions also affected the very structure of the language. Thus standardization must be accounted for in any description of language change in the 18th century Swedish and onwards.

1. Inledning

Den svenska lexikografins historia har ägnats en hel del uppmärksamhet de senaste åren. Främst är det inom projektet *Lexikografisk tradition i Sverige* som denna aspekt av svensk språkhistoria har fokuserats (se Ralph under utg. a). I de studier som presenterats har åtskilliga äldre ordböcker behandlats ur olika perspektiv och ett flertal olika aspekter av lexikografins utveckling har belysts. Förutom att enskilda ordböcker har studerats och beskrivits ingående (Norén 1991, Johansson 1997, Rogström 1998) har också övergripande presentationer av enskilda lexikografers verksamhet levererats (Holm 1986, Hast 1990, Rogström 1998). En bestämd ordboks beroende av tidigare arbeten har diskuterats (Malmgren 1988, Hannesdóttir 1991a och Rogström 1997) och beroenderelationer mellan ordböcker inom och mellan vissa språkkonstellationer har analyserats (Hannesdóttir & Ralph 1988, Ralph 1992, Larsson 1997). Vidare har ordböckerna studerats ur ett bredare

¹ Denna uppsats bygger på en undersökning som utförts inom projektet Svenskans böjningssystem – mellan kaos och balans. Projektet stöds av Humanistisk-Samhällsvetenskapliga Forskningsrådet.

språkhistoriskt perspektiv. Deras värde som språkhistoriska källor har diskuterats (Hannesdóttir 1991b, Ralph 1992), liksom enskilda ordböckers roll i den ortografiska standardiseringen (Rogström 1994). Själva etableringen och utvecklingen av en svensk lexikografisk tradition har kartlagts (Hannesdóttir 1998) och den tidiga lexikografins olika funktioner har belysts (Hannesdóttir 2000, Hannesdóttir under utg. a). Många frågor kvarstår obesvarade och ännu fler nya frågor skulle antagligen kunna formuleras. Förutom själva lexikografins historia och genrens utveckling är det framför allt ordböckernas relevans för beskrivningen av svenskans förändring som framstår som ett angeläget forskningsområde.

Syftet med denna uppsats är att åskådliggöra relationen mellan 1700-talets lexikografi och de förändringar som svenskans ställning i samhället samtidigt genomgick. Svenskan var vid denna tid inne i en konsoliderings- och standardiseringsprocess. Ordböckernas funktion i denna process skall belysts liksom också etableringen av vissa normer som genom den pågående standardiseringen kommer till uttryck i ordböckerna.

2. Lexikografi och språkhistoria

Det svenska språkets historia indelas av tradition i olika perioder. Enligt den allmänt vedertagna indelningen går gränsen mellan äldre och yngre nysvenska vid 1732. Jag har tidigare hävdat att det i lexikografihistoriska sammanhang är motiverat att urskilja andra perioder. 1700-talet och 1800-talets första hälft betraktade jag då som en avgränsad period (Hannesdóttir 1998:1). Trots att värdet av periodindelningar av detta slag kan ifrågasättas (Ralph 2000, Ralph under utg. b) skulle jag här vilja sätta gränserna för denna lexikografihistoriska period ännu mera precist, nämligen vid 1712 och 1855. Inte oväntat är det årtalen för fullbordandet av två ordböcker som markerar gränserna. År 1712 utkom Haqvin Spegels *Glossarium Sveo-Gothicum*; 1855 publiceras sista häftet av den första enspråkiga svenska ordboken, *Ordbok öfver svenska språket*, som A.F. Dalin hade börjat ge ut 1850. Relationen mellan Dalins enspråkiga ordbok och den äldre, tvåspråkiga traditionen har jag redogjort för i andra sammanhang. Denna fråga kommer därför inte att behandlas här (Hannesdóttir 1998:471ff., Hannesdóttir under utg. a).

Varken denna periodindelning eller den traditionellt vedertagna avspeglar emellertid det svenska språkets funktionella utveckling. När det gäller det samhällsfunktionella perspektivet är 1700-talet den kanske

mest dynamiska perioden i den svenska språkhistorien. Det är då svenskan i praktiken byter status från att ha varit ett bristfälligt kodifierat folkspråk till att bli ett fullt utbyggt nationalspråk, standardiserat och funktionsdugligt samt utnyttjat i samhällets alla språkliga domäner. Den utveckling som leder till denna status- och funktionsförändring kan betraktas som resultatet av insatser av liknande slag som den organiserade verksamhet som numera kallas språkplanering. Det är ordböckernas roll i denna utveckling som diskuteras nedan.

3. Språkplanering och språkhistoria

Termen **language planning** etablerades av Haugen och det är också hans definition av begreppet som är den mest ändamålsenliga i det här sammanhanget. Hans första definition löd "the activity of preparing a normative orthography, grammar, and a dictionary for the guidance of writers and speakers in a non-homogeneous speech community" (Haugen [1959] 1972:133). Senare kom han att betrakta denna aktivitet som ett resultat av språkplaneringsprocessen snarare än själva processen. **Språkplanering** definierade han då som "the evaluation of linguistic change" (Haugen 1972:162).

Den modell Haugen konstruerade för att åskådliggöra processen har senare diskuterats, modifierats och kompletterats, inte minst av Haugen själv (Haugen 1987:64). Hans modell har också utvecklats vidare av Cooper (1989), särskilt med hänsyn till de politiska och ekonomiska maktförhållanden som oftare än de rent språkliga faktorerna ligger till grund när språkplaneringsåtgärder vidtas idag. En god översikt över området finns också i Vikørs arbete *Språkplanlegging* (1994). Där diskuteras språkbrukarnas attityder till spontana språkförändringar och till språknormerande åtgärder (Vikør 1994:14ff.). Vikør anlägger också ett historiskt perspektiv på språkplanering som fenomen. Han, liksom också Haugen, menar dock att all språkvetenskap ursprungligen var normativ eller preskriptiv, och att ett deskriptivt perspektiv utvecklas först på 1800-talet. Den viktigaste språkplaneringsuppgiften gällde då uppbyggnaden av nya skriftspråk (Vikør 1994:43; jfr Hannesdóttir 2000). En liknande ståndpunkt intar också Jahr i en uppsats om språkplaneringsåtgärder inriktade på talspråket (Jahr 1989). Också han menar att språkplanering inte förekom förrän de första språkakademierna inrättades, i Frankrike 1635 och i Sverige 1786. Först då kan vi diskutera möjlig påverkan från språkplanering på språkförändringar (Jahr 1989).

Om man, som Haugen, menar att aktörerna i språkplaneringens olika faser kan vara såväl enskilda personer som officiella instanser är det emellertid relevant att anlägga ett språkplaneringsperspektiv också när det gäller tidigare skeden i språkhistorien. För svenskans del är 1700-talet särskilt intressant i det sammanhanget.

Vid 1700-talets början var svenskan standardiserad endast i mycket begränsad utsträckning. Inom skriftspråket hade det visserligen utvecklats en hel del ortografiska konventioner och det morfologiska systemet var trots allt relativt stabilt. Den kollektiva föreställningen om "det rätta bruket" var emellertid fortfarande diffus och några allmänt accepterade normer är det ännu för tidigt att tala om (jfr dock Santesson 1986:3). Under 1700-talet utvecklas och etableras sådana normer för såväl ortografi som ordböjning och vid seklets slut är dessa normer mer eller mindre färdigformulerade.

Haugen beskriver språkplaneringsprocessen som bestående av fyra olika faser som försiggår på två plan och avser två aspekter (figur 1). Den första fasen gäller språkpolitiska åtgärder i ett språksamhälle där

	Form (policy planning)	Function (cultivation)
Society (Status planning)	1) Selection (decision procedures) a) Identification of problem b) Allocation of norms	3) Implementation (educational spread) a) Correction procedures b) Evaluation
Language (Corpus planning)	2) Codification (standardization procedures) a) Graphization b) Grammatication c) Lexication	4) Elaboration (functional development) a) Terminological modernization b) Stylistic development

Figur 1. Språkplaneringsfaser och aspekter (Haugen 1987:64)

språksituationen av någon anledning framstår som problematisk. I 1700-talets Sverige hade den parallella användningen av svenska och latin och den funktionsuppdelning som fortfarande rådde mellan dessa språk kommit att uppfattas som ett problem. Det tar hela 1700-talet (och lite till) att genomföra fas 1 i språkplaneringsprocessen, att införa svenskan som ett självklart språk i alla sammanhang.

Fas 2, kodifieringsfasen, består i standardiseringsarbete av tre slag: **grafisering**, **grammatisering** och **lexisering**.

Grafiseringen (eng. *graphization*) innebär att den ortografiska normen tar form. Den typiska produkten av grafiseringen är rättstavningslärar, och så småningom utvecklas normerna för en fastlagd ortografi. Ortografin diskuterades livligt under 1700-talet, alltifrån seklets början när debatten rasade som häftigast tills Leopolds stavningslära publicerades 1801.

Den grammatiska standardiseringen går ut på att grammatiska regler identifieras och beskrivs. Resultatet av denna process anses normalt vara manifesterat i grammatikorna. Den grammatiska litteratur som publicerades under 1700-talet är emellertid – med några undantag – tämligen trevande och osjälvständig i förhållande till den latinska grammatiken (se också Hannesdóttir 2000).

Den lexikaliska standardiseringen, lexiseringen, innebär att ett representativt ordförråd extraheras, etableras och beskrivs. Resultatet av lexiseringen manifesteras i det ordförråd som förtecknas som uppslagsord i ordböckerna och i den lexikaliska beskrivningen av detta ordförråd.

I språkplaneringens tredje fas verkställs de två första faserna. Den norm som etablerats förmedlas och utvecklas. Den fjärde fasen består av ett ständigt pågående arbete med utbyggnad och förnyelse av språkmaterialet i syfte att språket skall vara funktionsdugligt i alla tänkbara språkliga domäner.

Det var i språkplaneringsprocessens andra fas, kodifieringsfasen, som de gamla tvåspråkiga svenska ordböckerna fyllde en särskilt viktig funktion. För att svenskan i alla avseenden skulle bli ett effektivt kommunikationsmedel i alla sammanhang måste den studeras, beskrivas och standardiseras. Enhetliga mönster för ordens stavning och böjning skulle fastställas och förmedlas. Också ordförrådet skulle avgränsas och etableras – och utvecklas för att kunna ersätta latinet i alla dess funktioner. Hur lexikograferna för varje enskilt ord måste ta ställning till alla dessa plan, grafiseringen, grammatiseringen och lexiseringen skall jag nu diskutera.

Det vore rimligt att inleda med den av de tre aspekterna som står först i Haugens schema: grafiseringen. Men jag skall gå i en annan ordning och börja med lexiseringen för att sedan säga något kort om grafiseringsprocessen. Slutligen diskuteras ordböckerna som källor till vår kunskap om grammatiseringen av svenskan och också deras roll i denna process.

4. Ordböckernas roll i lexisering och grafisering

Ordböckerna spelar naturligtvis en central roll i lexiseringen. Då ordförrådet som sådant inte låter sig standardiseras på samma sätt som ortografi och morfologi, går lexiseringsprocessen som sagt ut på att extrahera, etablera och beskriva ett representativt ordförråd. För att ett sådant ordförråd skall kunna presenteras, måste beskrivningsobjektet avgränsas: vilka ord skall betraktas som tillräckligt goda svenska ord för att införas i de svenska ordböckerna? De enskilda ordens egenskaper skall sedan beskrivas, bl.a. med avseende på stavning och böjning. Den lexikaliska beskrivningen kräver en grammatisk analys av det enskilda ordets egenskaper. Det finns ett tydligt samspel mellan de båda beskrivningsnivåerna, den lexikaliska och den grammatiska. Snarast är det så att det är den lexikaliska beskrivningens utveckling som leder till att den grammatiska analysen förfinas. Utgångspunkten för den lexikaliska analysen är det enskilda ordet. I och med att varje ords grammatiska egenskaper skall beskrivas, konfronteras lexikografen med all den variation och alla de undantag som grammatikerna i sin generaliserade beskrivning antingen utelämnar eller avfärdar som undantag. För ordböckernas redovisning av samtliga ords grammatiska egenskaper fordras att det är det svenska systemet och inte det latinska som läggs till grund för den grammatiska analysen. Den lexikaliska beskrivningen medverkar på så sätt till att det grammatiska systemet stabiliseras.

I det språkliga klimatet på 1700-talet är det flera faktorer av olika slag som lexikograferna har att förhålla sig till när det gäller att avgränsa det ordförråd de presenterar i sina respektive verk. En viktig faktor var de starka göticistiska stämningarna som kulminerade under 1600-talet. En annan var det främmande inflytandet på det svenska ordförrådet. Främst var det inblandningen av franska lånord som var kontroversiell. Tyska lånord betraktades däremot inte som problematiska på samma sätt, och också de latinska orden verkar ha uppfattats som ett naturligt inslag i svenskan. Den tredje faktorn är den starka ställning latinets generellt hade i språksamhället. Hur lexikograferna tar ställning till dessa faktorer när de motiverar det ordförråd de presenterar i sina verk diskuterar jag närmare i ett annat sammanhang (Hannedsöttir under utg. b).

Den lexikograf som först frigör sig från latinets styrning av det ordförråd som presenteras i de svenska ordböckerna är Haqvin Spegel. De ord han behandlar i sin ordbok är utvalda efter principer som framgår av förordet. Ordboken skall innehålla:

alla Swenska ord / som antingen nu i bruk äre / eller wore tå vår Helga Bibel uttolckades och språket icke war så mycket med främmande ord

förblandat. [...] the gamla Göthiska orden / som finnas i Sagurna eller Sweriges åtskillige Lagböcker och äre med stoor flit sammanhämtrade och förklarade af Hr. Verelio uthi hans Lexico Scandico.² (Spegel 1712, Företaal [s. 24])

Även om Spegels avgränsning av beskrivningsobjektet kan diskuteras, är det denna pionjärinsats för svenskans lexisering som motiverar den roll jag tilldelat Spegels *Glossarium* i min lexikografihistoriska periodindelning.

Förutom de ovan nämnda faktorerna behövde lexikograferna naturligtvis ta ställning till de frågor som fortfarande är relevanta inom lexikografin. En av dessa är avgränsningen av allmänspråket i förhållande till fackspråk av olika slag. I takt med att kunskapsutvecklingen intensifierades under 1700-talet och svenskan samtidigt i allt större utsträckning övertog latinets funktion som vetenskapsspråk, utvecklades ett svenskt fackspråk inom olika områden. Hur lexikograferna bakom 1700-talets stora svenska ordböcker ställer sig i frågan har tidigare behandlats något. Främst är det Rogström som diskuterar ordförrådet i Serenius svensk-engelska ordbok ur detta perspektiv (Rogström 1998:312ff.). De urvalsprinciper som Sahlstedt redovisar i inledningen till sin ordbok har belysts, liksom också hur Möller uppger sig ha samlat ord inom olika hantverks- och vetenskapsområden ur ett stort antal fackböcker och speciallitteratur (Hannedóttir 1998:253ff., 281f.). Att avgränsningen av allmänspråket i förhållande till olika fackspråk fortfarande är problematisk framgick tydligt av den debatt som följde på utgivningen av *Svensk ordbok* (1986). Flertalet kritiska anmärkningar gällde just fackord som antingen borde beretts plats i ordboken eller sådana som fanns med utan att det ansågs särskilt motiverat.

När det gäller lexikografernas roll i grafiseringsprocessen bör man komma ihåg att svenskans ortografi vid 1700-talets inledning ännu inte var helt standardiserad. Till yttermera visso var heller inte svenskans grafemuppsättning fullständigt fastställd vid periodens början, och inte heller grafemens inbördes ordning (Hannedóttir 2000). Eftersom lexikograferna presenterar uppslagsorden i alfabetisk ordning är ordens stavning naturligtvis viktig. De måste ta ställning till de olika stavningsvarianter som var möjliga och som faktiskt var i bruk och priori-

² I de citerade 1700-talsverken används gotisk fraktur för svenska och kursiv eller antikva för latinska termer liksom ibland för att markera metaspråklig användning av svenska ord. Här har denna notation förenklats på så vis att distinktionen mellan svenska och latin inte återges. I de fall de svenska exempelorden markeras typografiskt i det citerade arbetet återges de här med kursiv stil.

tera en av dessa varianter framför en eller flera andra. Också om de generöst tar med flera variantformer måste de ta ställning till vilken av formerna som skall stå först, från vilken variant det skall hänvisas till en annan variant etc. I brist på vedertagna normer var lexikograferna i allra högsta grad med och påverkade etableringen av en standardiserad ortografi. Medan den övergripande ortografidiskussionen gällde regler, allmänna principer och generaliseringar, tröskade lexikograferna genom ordförrådet, ord för ord. Främst är det den ortografi Sahlstedt använder i sin *Swensk ordbok* (1773) som får genomslagskraft. Den kom i allt väsentligt att tillämpas av Svenska Akademien, som senare lade den till grund för sina rekommendationer beträffande stavningen (Loman 1986:25).

5. Svenskans grammatisering

Under 1600-talet nåddes Sverige av den kontinentala renässansens idéer om folkspråkets stärkta ställning i samhället (Malm 1996:12ff., Wollin 1984:33f.). Ansatserna till en beskrivning av svenskan var dock få och ofullständiga. Det är egentligen först i slutet av seklet som svenskan görs till ett studieobjekt. De första publicerade försöken till en grammatisk beskrivning av svenska språket utfördes av Wallenius (1682) och Tiällmann (1696). Precis som 1500- och 1600-talets svenska lexikografiska arbeten utgår de huvudsakligen ifrån latinet, som ju hade en väl etablerad grammatisk såväl som lexikografisk tradition. De redskap som latintraditionen tillhandahöll för beskrivningen av svenskan var emellertid tämligen trubbiga, både när det gällde den grammatiska och den lexikaliska analysen. Snarare än att ses som de inledande stegen i processen att identifiera och beskriva grammatiska regler får 1600-talets arbeten sägas representera ett förstadium till denna. Att Tiällmann för dagens forskare framstår som "en bättre iakttagare än systematiker" (Wollin 1984:46) är sålunda föga förvånande. Själva det vetenskapliga intresset för det samtida modersmålet var nytt, och beskrivningsproblemen var naturligtvis stora. Grammatikpionjäreernas uppgift bestod också främst i att beskriva språket; någon grammatisk normering eller standardisering var ännu inte aktuell.

5.1 Grammatisk och lexikalisk behandling av genus

Medan Tiällmanns grammatik är ganska komplett, omfattande ortografi, prosodi, ordböjning och syntax, behandlar Wallenius arbete egentligen

endast ortografi och substantiv, närmare bestämt substantivens genus. Dessa får dock ingen grundlig grammatisk behandling; substantiven förtecknas i alfabetisk ordning, indelade efter genus. Författaren motiverar sitt förfarande på följande vis:

Men at kunna alla Swenska Ord efter particulas en och et / han / hon och det til wissa genera föra / är et stort beswär / efter the Swänske landskaperne myckit ifrån hwarandra sigh skillia: doch är thetta mit ringa betänckiande / at hos oss förnembliqast / hwad genera substantivorum anbelangar / wåre swenske stammord / under Masculino, Fæminino och Neutro föras" (Wallenius 1682 [s. 11]).

Wallenius uppfattar tydligen det svenska genussystemet som problematiskt. Dels är kriterierna för genustillhörigheten luddiga, dels varierar enskilda ords genustillhörighet mellan olika dialekter. Man kan konstatera att det gamla tregenussystemet redan i slutet av 1600-talet uppvisar stark variation. Under det följande seklet kom det att ägnas en hel del tankemöda från såväl lexikografer som grammatiker.

Just behandlingen av svenska substantivs genus under 1700-talet illustrerar väl grammatikornas respektive ordböckernas roll i grammatiseringsprocessen. Som jag tidigare har påpekat (Hannedóttir 1998:230, Hannedóttir 2000) lämnas systematiska genusuppgifter för substantiven för första gången i Linds svensk-tyska ordbok (1749). Syftet med ordboken är på intet sätt normativt – där Lind känner till att ett ord används i mer än ett genus redovisar han det. Beträffande abstrakter bildade med avledningssuffixen *-an* och *-skap* verkar det ha rått en viss osäkerhet om huruvida de var maskulinum eller femininum. Sålunda anger Lind "Bäfwan, m. & f.", "Infordran, m. & f.", "Längtan, m. & f.", "Galenskap, m. & f." och "Gemenskap, m. & f.". Även andra typer av ord markeras med dubbel genustillhörighet: "Ting, m. & n.", "Blod, m. & n.", "Stall, m. & n.", "Gelike, m. & f." och "Hummer, f. & m.". När det gäller de gamla svaga maskulinerna förekommer de under 1700-talet både i den tidigare grundformen och den oblika formen, utan att den skillnad i syntaktisk funktion som de olika formerna tidigare haft upprätthålls. Båda formerna kom istället att uppfattas som grundform. Medan den gamla grundformen fortsätter att behandlas som maskulinum ansluter sig den tidigare oblika formen till den svaga femininböjningen. Lind förtecknar ofta båda formerna och förser dem med relevant genusmarkering: "Frosse, m. frossa, f.", "Låge, m. låga, f.", "Skugge, m. skugga, f.". I andra fall redovisas endast den ena av formerna: "Hjerne, m.", "Hjesse, m." men "Kärna, f.". Även om Lind naturligtvis inte formulerar några regler beträffande substantivens genustillhörighet – sådant ryms dåligt inom den lexikografiska ramen –

är hans redovisning värdefull då den dokumenterar dels språkbrukarnas osäkerhet beträffande tregenussystemet, dels lexikografens inställning till den förekommande variationen. Den redovisas utan normativa kommentarer.

Nästan samtida med Linds ordbok är Hofs *Swänska språkets rätta skrifsätt* (1753). Också där är perspektivet i allt väsentligt deskriptivt. Hof förklarar kategorin genus på följande sätt:

§. 74. Af de ord, som beteckna, eller kunna med sitt betecknande hafwa afseende på kiön, betraktas någre som mansläkte (maskulina) och andre som qwinsläkte (fæminina), men de, som intet dera (neutra), hwilke icke något kiön bemärka eller påsyfta; i anseende hwartill de ock få någon förändring och olika tilläggning af andra ord. Desse tränne omständigheter kallas ordens släkter (genera).

§. 75. Således borde de ord wara alltid intetdera (neutra), som bemärka eller hafwa afseende på sådana ting, som intet kiön äga &c. men bruket har annat fastställt wid många ords släkter. (Hof 1753:19)

Här antyder Hof att ordens grammatiska genus inte bara bestäms av referentens naturliga kön eller frånvaron av sådant. Längre fram i framställningen exemplifierar han den variation som han har konstaterat i bruket, dels beträffande substantivens pluralformer, dels beträffande deras genus. Tydligast är genusvariationen i ord som förutom i neutrum också förekommer i maskulinum eller femininum: "*en ting* och *ett ting*, *mitt blod* och *min blod* (bägge finnas i Psalmboken), *en mil* och *ett mil*, *ett stall* och *en stall* (Psal. 50:9.), *god tobak* och *godt tobak* &c. hwilket alt efter den allmänneliga talarten kommer att dömas" (Hof 1753, § 350, s. 174). Även i andra avseenden är substantivens former vacklande, bl.a. neutrernas pluralformer: "Efter som neutra wanligen böjas, heter det in plurali *riken*; men om *rikerna* är rätt, wet jag intet" (Hof 1753, § 350, s. 174). På samma sätt räknar han upp ord som får olika pluraländelse beroende på om de uppfattas som maskulinum eller femininum. Han försöker dock inte på något sätt vare sig systematisera eller förklara variationen, ej heller lämna normativa anvisningar genom att rekommendera en av formerna: "*Tre gånger* och *gångor*", "*scholor* och *scholar*, *verser* och *versar*" (ib.).

Den viktigaste insatsen i 1700-talets språkplaneringsprocess måste tillskrivas Abraham M. Sahlstedt. Hans språkligt inriktade verksamhet var omfattande, och hans förslag till normering fick en genomslagskraft som ingen annan dittills hade lyckats uppnå. Till denna framgång bidrog tvivelsutan Sahlstedts dubbla perspektiv; han var både grammatiker och lexikograf. Som grammatiker arbetade han med språkssystemet; han studerade det och analyserade för att identifiera regler och

formulera dem. Den grund som hans beskrivning byggde på var solid, nämligen hela det svenska ordförrådet, såsom det kom att presenteras i hans *Swensk ordbok* (1773). Sahlstedt var snarare systematiker än teoretiker. Han inriktade sig i första hand på att bringa reda i den variation som rådde såväl i ortografin som i ordböjningen och på att ställa upp paradigm och formulera handfasta rekommendationer om språkbruket. Till skillnad från föregångarna lyckades han med konsten att anpassa latintraditionens grammatiska redskap till undersökningsobjektet. Hans normering av substantivböjningen, mottagandet av denna liksom den bestående effekten har undersökts och beskrivits ingående av Lindblad (1919).

Av Sahlstedts ca 20 publicerade språkligt inriktade arbeten är hans *Swensk Grammatika* (1769) och *Swensk ordbok* (1773) ojämförligt de viktigaste. Arbetet pågick och färdigställdes parallellt, trots att ordboken alltså publicerades några år senare än grammatiken. Båda föregicks av smärre studier, *Försök till en svensk grammatika* (1747) respektive *Swensk ord-bok* (1757). Redan i dessa tidiga arbeten framgår att Sahlstedt är mycket väl medveten om det nära sambandet mellan språkets lexikon och språkssystemet, mellan ordboken och grammatiken.

Beträffande substantivens genus säger Sahlstedt i sin grammatik att substantiven har tre genus: maskulinum, femininum och neutrum. Han fortsätter: "Hwärt ords genus i synnerhet måste läras av ordboken; men i allmänhet märkes följande" (Sahlstedt 1769:13). Därefter anför han de kriterier som bestämmer genusindelningen för varje enskilt genus. Först redovisas semantiska kriterier. Genus maskulinum har således "Männers namn. Männers Ämbetens, Dagars, Månaders, Folks, Floders, Sjöars, Skogars, Djurs af manliga släktet: så ock de utwärtens sinnens, såsom syn, smak, &c.". Sedan följer de morfologiska kriterierna: "De som ändas på *e*, och böjas efter andra Declination" med exempel, för att sedan kompletteras med en uppräkningsavledningssuffix och en del förtydligande kommentarer. Sålunda finner vi bland maskulinerna också "Verbalia på *ing*, när de icke bemärka det som göres, (actus) utan det som är gjordt (actum) [...]. Någre på *skap* [...] af hwilka någre andre äro Neutra" liksom också är fallet med ord på *-else* och slutligen ord på *-dom* (Sahlstedt 1769:13f.). I samband med att de olika deklinationernas böjning åskådliggörs i uppställda paradigm anges vilka ordgrupper som hör till den aktuella deklinationen. Till första deklinationen hör alla femininer som slutar på *-a* i obestämd form singularis och *-or* i pluralis samt i bestämd form singularis på *-an* och i pluralis *-orna*. Läsaren görs också uppmärksam på att vissa feminina substantiv endast förekommer i singularis, andra endast i pluralis. Därefter följer en preskriptiv anmärkning:

N:o 3. Af ändelsen i Singulari, kan man sluta om ändelsen i Plurali. t. e. Skata, Pl. Skator, hörer til denna Declination: och är helt annat än Skate, Pl. Skatar, som hörer til andra Declination. Trana, Pl. Tranor, icke Traner. Flicka. Pl. Flickor, icke Flicker. Så finner man strax när andre ord efter denna oricktigt böjas t. e. Haror, Skrufwor, i ställe för Harar, Skrufwar. &c.

Likaledes kan man af ändelsen i plurali finna rätta ändelsen i singulari. t. e. Reglar, har i singulari Regel. Men Reglor heter i singulari Regla. At skrifwa Regler, är i bägge afseenden en oriktig pluralis. (Sahlstedt 1769:21)

Liknande anvisningar ges vid de tre övriga deklinationer som Sahlstedt indelar substantiven i. Det framstod klart för honom att för att reducera den variation som förekom i språket och på så sätt bringa reda i substantivens bruk räckte det inte att ställa upp paradigmen och avgränsa deklinationerna i förhållande till varandra. Vad grammatiken kunde ge besked om är att korrekt pluralform av *låge* är *lågar* precis som den rätta pluralformen av *låga* är *lågor*. Den klarar emellertid inte att i det enskilda fallet rekommendera en av formerna som "riktig". Allt som oftast avslutas därför genomgången av en regel eller ett undantag med att de ord som omfattas av den "måste läras af Ordboken".

Och i ordboken får läsaren besked om det enskilda ordets böjning. Där anges genus femininum för *bäfwan*, *fordran*, *längtan*; genus maskulinum för *galenskap*, *gemenskap*, *like* och *hummer*. Enligt Sahlstedt är "Stall, M. 3" och "Stall, N. 4" olika ord och han behandlar dem i var sin artikel. När det gäller *blod* och *ting* redovisar Sahlstedt att bruket varierar. Han uppger genus neutrum vid uppslagsordet men i båda artiklarna markeras tydligt att ordet också förekommer i maskulinum. Användningen exemplifieras: "God blod", "Bloden är tjockare än wattnet" resp. "Ingen ting", "En ting har jag glömt". När det gäller de gamla svaga maskulinerna använder Sahlstedt den oblika formen av *frosse*, *hjerne*, *kärne*, *låge* och *skugge* som grundform. Dessa skall alltså betraktas som femininum, *frossa*, *hjerna*, *kärna*, *låga*, *skugga*, och böjas enligt första deklinationen. Däremot förtecknas *hjesse* som maskulinum och böjningen skall följa andra deklinationen.

5.2 Grammatisk och lexikalisk behandling av supinum

Sahlstedt spelade en viktig roll när det gällde att bringa reda i den svenska deklinationsindelningen. Det är emellertid inte detta bidrag till normeringen han idag är mest känd för. Istället är det separationen av

supinformen och perfektparticipets neutrumform som framhålls som hans stora insats. Supinets och participets olika funktioner hade behandlats kortfattat av Hof; i hans kommentarer sammanfaller dock de starka verbens supinform och perfektparticipets neutrumform. Hof påpekar: "Att *älskat, tagit, hört, ment* &c. äro supina, därom twiflar wäl ingen; men *älskad* och *älskadt, tagen* och *tagit, hörd* och *hördt* m. fl. äro participia" (1753, §356, s. 179). I grammatiken (1769) kopplar Sahlstedt de olika funktionerna till de olika varianterna av verbändelsen *-it/-et*, och han betonar vikten av att de olika formerna hålls åtskilda. Supinum används endast för att bilda perfekt och pluskvamperfekt och "måste med Neutrum Participii Passivi icke förblandas" (1769:51). Eftersom formerna sammanfaller i den tredje konjugationen, brukar också de andra konjugationernas former förväxlas, så att participformen felaktigt används istället för supinum: "Uti den I:sta Conj. Jag har älskadt, i ställe för Älskat. I den 2:dra Conj. Jag har hördt, i ställe för hört. I den 4:de, Jag har taget för tagit. o. s. w. Hwilket likwäl är noga at i ackt taga och undwika" (1769:51). På samma sätt används supinformen i stället för participformen: *stängt* för *stängdt, gjort* för *gjordt*. I *Swensk ordbok* (1773) redovisas visserligen inte funktionsuppdelningen mellan ändelsevarianterna *-et* och *-it* explicit. Under etiketten "perfect" anges den oböjliga verbformen av de starka verben; dessutom förtecknas utrumformen av perfektparticipet: "Pf. Burit. Buren, p. p.", "Pf. Funnit. Funnen, p. p." och "Pf. Sungit. Sungen, p. p." (s.v. *bära, finna, sjunga*).

Även om inte Sahlstedt använder termen supinum i sin ordbok anammats den av hans efterföljare inom genren. Den tyske lexikografen Möller inkluderar i sin svensk-tyska ordbok de starka verbens supinform och ofta också perfektparticipformen: "burit, s. buren, p. p.", "funnit, sup. funnen, p. p." och "sungit, s." (Möller 1790, s.v. *bära, finna, sjunga*). I supinum använder han konsekvent den rekommenderade ändelsevarianten: *-it*. De svaga verbens supin- och participformer anges ibland. Där är det däremot svårare att avgöra hur strikt formdistinktionen upprätthålls, eftersom det då sällan är participets neutrumform som redovisas: "fällt, s. fälld, p. p.", "lärt, sup. lärd, p. p.". En viss osäkerhet kan dock märkas ibland: "lönad, lönt, s. lönad, lönt, p. p." "känt, känd, sup." (Möller 1790, s.v. *fälla, lära, löna, känna*). Också Weste behandlar de olika formerna av de starka verben på liknande sätt: "sup. Burit; p. p. Buren", "sup. Funnit" och "sup. Sjungit, sungit; p. p. Sungen" (*Parallèle* 1807, s.v. *bära, finna, sjunga*). De svaga verbens former redovisar han däremot sällan.

Med facit i hand vet vi hur det gick med de olika verbens särskilda supinformer. Idag är det endast för de starka verben som distinktionen mellan supinformen och perfektparticipets neutrumform upprätthålls.

6. Standardiseringens konsekvenser för språkhistorien

Den standardisering som svenskan genomgår under 1700-talet är omfattande. Det är naturligtvis inte helt lätt att avgöra hur snabbt de nya reglerna och rekommendationerna vann gehör hos språkbrukarna i allmänhet. För att avgöra det krävs undersökningar av ett annat slag än vad som här är aktuellt. Att standardiseringsåtgärderna inverkar på den spontana språkutvecklingen torde emellertid vara uppenbart. Anmärkningsvärt nog har denna aspekt hittills inte beaktats nämnvärt i den diakroniska språkbeskrivningen. Istället beskrivs språkförändringar (med undantag för språkligt lån) för det mesta som en helt och hållet språkintern process, utan påverkan utifrån. Den "evaluering av språkförändringar" som enligt Haugen utgör själva språkplaneringsprocessen får naturligtvis följder för den fortsatta språkutvecklingen. Det kan därför vara intressant att se på resultaten av undersökningar där utvecklingen av sådana drag som omfattades av standardiseringen har granskats och att relatera dem till språkplaneringsprocessen.

Ett sådant drag är vokalens utveckling i verbändelsen *-it/-et*. I sin undersökning av växlingen *-it/-et* och *-in/-en* i supinum respektive perfektparticipet under nysvensk tid konstaterar Platzack att tidigare forskare inte lyckats beskriva den diakroniska process som leder till att ett äldre *i* övergår i *e* (Platzack 1981). Platzack tar fasta på de språkliga faktorer om vilka Kock i sin belysning av fenomenet hävdar att de påverkar valet av ändelsevokal. De utomspråkliga faktorer som Kock urskiljer diskuteras kortfattat, men Platzack koncentrerar sin undersökning på rent strukturella drag. Genom att tillämpa metoder hämtade från variationsgrammatiken på material från perioden 1500–1850 visar Platzack hur dessa faktorer samspelar, och han drar också den slutsatsen, att det är individuellt för de enskilda författarna vilken faktor som väger tyngst för bestämmandet av ändelsevokalens kvalitet. Resultaten är också belysande när det gäller språkplaneringens effekter, en faktor som berörs hastigt men som inte tas med i själva undersökningen. Av det excerperade materialet framgår tydligt att den individuella variationen förändras under 1700-talets slut. Från att det tidigare var en klar överrepresentation av formen *-it* såväl i supinum som i perfektparticipet ändras distributionen markant från 1770-talet. Då tycks ändelsens grammatiska funktion bli den faktor som avgör ändel-

sens form; *-et* försvinner i princip helt som supinändelse och *-it* upphör som participändelse.

Denna förändring i utvecklingen framstår med Platzacks metod som en förskjutning i styrkeförhållandet mellan de olika språkliga faktorer som inverkar på variationen. Tidigare var det dels fonologiska faktorer, dels ändelsens grammatiska funktion som i olika utsträckning påverkade den enskilde språkbrukarens användning av de olika ändelsevarianterna. Från 1700-talets slut dominerar faktorn grammatisk funktion helt. Det verkar vara en rimlig hypotes att den förändrade distributionen främst beror på normeringen.

7. Avslutning

Det är naturligt att anta att utrymmet för spontana språkförändringar krymper i takt med att språkbrukarna tillägnar sig en ny språklig dimension, den om rätt respektive fel. Normeringen, som under 1700-talet i allt väsentligt sker genom enskilda aktörers ställningstaganden, är i första hand ett ingrepp i den spontana språkförändringen och en extern påverkan på språket. Denna påverkan av icke-språkliga faktorer kan emellertid också ändra själva språkstrukturen. Inom språkhistorieforskningen har man på senare tid poängterat att man bör göra en distinktion mellan språkets yttre villkor och studiet av språkets struktur, och man skiljer mellan yttre och inre språkhistoria. Denna distinktion är viktig, men den är naturligtvis ingen dikotomi. Den funktionsfördelning mellan ändelseformerna *-it/-et* som diskuteras ovan är ett exempel på att normeringen leder till att språkstrukturen förändras.

Normeringens roll i språkhistorien tonas också ned därför att den i första hand är inriktad på skriftspråket. Också denna uppfattning behöver modifieras. Normering av skriftspråket påverkar naturligt nog också språkbrukarnas talspråk, även om inte det är det primära syftet med åtgärderna. När en av flera förekommande varianter får status som standardform favoriseras den varianten med tiden av allt fler individer. Så torde vara fallet både med *a*-formen av de gamla svaga maskulinerna och – i ännu högre grad – med ändelsen *-it*. Genom normeringen konserveras *i* som ändelsevokal, trots att den i alla andra ändelser i svenskan på fonologisk väg har utvecklats till *e*.

Språkets utveckling har naturligtvis alltid påverkats av utomspråkliga faktorer. Under äldre språkskeden är det svårt både att identifiera dessa faktorer och att analysera effekterna av dem. För att kunna ge en diakronisk beskrivning av språket under de äldsta språkskedena är språkhistorikern därför hänvisad till att analysera språket i de texter

som bevarats. Det som är åtkomligt är då förändringar i själva språkstrukturen, den inre språkhistorien. Ju närmare vår egen tid vi kommer, ju bättre kunskaper har vi om såväl det kulturella som politiska klimatet i det samhälle språket fungerar i. Den språkhistoriska beskrivningen måste ta betydligt större hänsyn till dessa faktorer och till den effekt de har på själva språkstrukturen än vad som hittills varit brukligt. Sociolingvisterna Milroy & Milroy påpekar de teoretiska implikationerna av standardiseringen:

[...] it is not always appreciated that variation and change in a language that has undergone standardization cannot be wholly independent of the process of standardization itself, as the ideology of standardization is at a greater or lesser extent present in the minds of the speakers of the language. Hence, changes in languages like English may differ in various ways from the kind of changes that are observed in nonstandardized languages. (Milroy & Milroy 1997:75)

I svensk språkhistoria hör den yngre nysvenskan till de minst utforskade språkstadierna. En trolig anledning till det begränsade intresset kan vara att de språkhistoriska teorier som språkhistorikern har att tillgå räcker dåligt till när det gäller att ta hänsyn till standardiseringens effekter på språkstrukturen. Studiet av den normpåverkade utvecklingen kräver andra teorier och metoder än studiet av äldre stadier. Enligt Haugen består själva språkplaneringsprocessen av evaluering av språkliga förändringar. 1700-talets lexikografer verkade i en tid då det svenska språket ännu bara var en idé (Almqvist 1840:237). Deras evaluering av det språk som de presenterade i sina ordböcker är nu inbyggd på ett självklart sätt i den etablerade, väl fungerande och noggrant beskrivna struktur av språkliga normer som vi idag kallar svenska.

Litteratur

- Almqvist, C.J. Love 1840: *Svensk språklära*. 3 Uppl. Stockholm.
- Cooper, Robert L. 1989: *Language planning and social change*. Cambridge.
- Dalin, Anders F. 1850–55: *Ordbok öfver svenska språket*. Stockholm.
- Hannedóttir, Anna H. 1991: Relationer mellan Dalins olika ordböcker. I: *Studier i svensk språkhistoria* 2. Utg. av S.-G. Malmgren & B. Ralph. (Acta universitatis Gothoburgensis: Nordistica Gothoburgensia. 14.) Göteborg, 78–89.
- Hannedóttir, Anna H. 1991b: Språkprovets funktion i äldre svenska ordböcker. I: *Svenskans beskrivning* 18, 163–171.

- Hannedóttir, Anna H. 1998: *Lexikografihistorisk spegel. Den enspråkiga svenska lexikografins utveckling ur den tvåspråkiga.* (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 23.) Göteborg.
- Hannedóttir, Anna H. 2000: Tvåspråkig lexikografi och språkplanering i 1700-talets Sverige. I: *Studier i svensk språkhistoria* 5. Utg. av L.-E. Edlund. (Nordsvenska 11.) Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk vid Umeå universitet, 224–235.
- Hannedóttir, Anna H. (under utg. a): Funktioner som försvann: det kontrastiva perspektivet i äldre svensk lexikografi. Bidrag vid fjärde konferensen om lexikografi i Norden, maj 1999, Göteborg.
- Hannedóttir, Anna H. (under utg. b): Svenskt och osvenskt i 1700-talets svenska ordböcker. Föredrag vid symposiet Nationalism och nationell identitet i 1700-talets Sverige, 28–30 januari 2000, Stockholm.
- Hannedóttir, Anna & Ralph, Bo 1988: Early dictionaries in Sweden: Traditions and influences. I: *Symposium on lexicography IV. Proceedings of the Fourth international symposium on lexicography April 20–22, 1988 at the University of Copenhagen*, ed. by K. Hyldgaard-Jensen and A. Zettersten. (Lexicographica. Series Maior. 26.) Tübingen, 265–279.
- Hast, Sture 1990: *Samuel Schultze och hans Svenskt Lexicon.* (Skrifter utgivna av Vetenskaps societeten i Lund. 83.) Lund.
- Haugen, Einar [1959] 1972: Language planning in modern Norway. I: *The Ecology of Language.* Essays by Einar Haugen. Selected and introduced by A. S. Dil. Stanford, 133–147.
- Haugen, Einar 1972: Linguistics and language planning. I: *The Ecology of Language.* Essays by Einar Haugen. Selected and introduced by A. S. Dil. Stanford, 159–190.
- Haugen, Einar 1987: *Blessings of Babel. Bilingualism and Language Planning.* Berlin, New York & Amsterdam.
- Hof, Sven 1753: *Swänska Språkets Rätta Skriftsätt.* Stockholm.
- Holm, Lars 1986: *Jesper Swedbergs Svensk Ordabook – bakgrund och tillkomsthistoria.* Uppsala: Institutionen för nordiska språk vid Uppsala universitet.
- Jahr, Ernst Håkon 1989: Language planning and language change. I: *Language change. Contributions to the study of its causes.* Eds.: L.E. Breivik & E. H. Jahr. (Studies and monographs. 43.) Berlin, New York, 99–113.

- Johansson, Monica 1997: *Lexicon Lincopense. En studie i lexikografisk tradition och svenskt språk vid 1600-talets mitt.* (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 22.) Göteborg.
- Larsson, Lennart 1997: Är Depkins svenska vokabulär hämtad från Florinus? Del 1. I: *Acta Sueco-Polonica* 5, 115–136.
- Lind, Olof 1749: *Teutsch-Schwedisches und Schwedisch-Teutsches Lexicon oder Wörter-Buch. Orda-Bok på Tyska och Svenska.* Stockholm.
- Lindblad, Gösta 1919: *Abraham Sahlstedt och den svenska substantivböjningen. Ett bidrag till det svenska skriftspråkets historia.* Lund.
- Loman, Bengt 1986: "En Inrättning, ägnad endast til Språkets förbättring". I: Allén, S., Loman, B. och Sigurd, B., *Svenska Akademien och svenska språket. Tre studier.* Stockholm, 3–141.
- Malm, Mats 1996: *Minervas äpple. Om diktsyn, tolkning och bildspråk inom nordisk göticism.* Stockholm/Stehag.
- Malmgren, Sven-Göran 1988: Almqvist, Dalin och den svenska definitionsordbokens födelse. I: *Studier i svensk språkhistoria.* Lund, 195–213.
- Milroy J. & Milroy L. 1997: Exploring the social constraints on language change. I: *Language and its ecology.* Eds.: S. Eliasson & E.H. Jahr. (Trends in linguistics. Studies and monographs. 100.) Berlin, New York, 75–101.
- Möller, J.G.P. 1790: *Tysk och svensk samt svensk och tysk ordbok.* Tredje delen. Greifswald.
- Norén, Kerstin 1991: Utformningen av artiklarna i Dalins Ordbok öfver svenska språket (1850–55). I: *Språk och Stil* 1, 109–138.
- Parallèle des langues Française & Suédoise; ou Dictionnaire François & Suédois [...]* 1798–1807. Stockholm.
- Platzack, Christer 1981: Ändelsevokalismen i supinum och perfekt particip av starka verb. En studie av växlingen *it:et* och *in:en* i äldre och yngre nysvenska. I: *Arkiv för nordisk filologi* 96, 107–136.
- Ralph, Bo 1992: The older dictionaries as sources for Nordic language history. I: *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 7. Proceedings of the Seventh International Conference of Nordic and General Linguistics in Tórshavn, 7–11 August 1989. Vol. II. (Annales Societatis Scientiarum Færoensis. Supplementum XVII.) Tórshavn, 493–509.
- Ralph, Bo 2000: Vanans makt i svensk språkhistoriebeskrivning. I: *Studier i svensk språkhistoria* 5. Utg. av L.-E. Edlund. (Nordsvenska 11.) Umeå: Institutionen för litteraturvetenskap och nordiska språk vid Umeå universitet, 360–379.

- Ralph, Bo (under utg. a): Orden i ordning. Den historiska framväxten av en lexikografisk tradition i Sverige. Plenarföreläsning vid fjärde konferensen om lexikografi i Norden, maj 1999, Göteborg.
- Ralph, Bo (under utg. b): The role of "language stages" in the description of Nordic language history. Bidrag vid The Xth conferens of Nordic and general linguistics, 6–8 juni 1998, Reykjavik.
- Rogström, Lena 1994: Nya tider, nya seder? Om ortografiska principer i Jacob Serenius' ordböcker. I: *Språk och Stil* 4, 65–97.
- Rogström, Lena 1997: Serenius, Bertelsen och Bay. Förlagor och förebilder i den tidiga engelskspråkiga lexikografen i Skandinavien. I: *LexicoNordica* 4, 135–148.
- Rogström, Lena 1998: *Jacob Serenius lexikografiska insats*. (Meijerbergs arkiv för svensk ordforskning. 22.) Göteborg.
- Sahlstedt, Abraham M. 1747: *Försök till en svensk grammatika, efter det nu för tiden brukliga sättet at tala och skrifwa*. Stockholm.
- Sahlstedt, Abraham M. 1757: *Swensk ord-bok, efter det nu för tiden i tal och skrifter brukliga sättet inrättad*. Stockholm.
- Sahlstedt, Abraham M. 1769: *Swensk grammatika efter det nu för tiden i språket brukliga sättet författad*. Uppsala.
- Sahlstedt, Abraham M. 1773: *Swensk ordbok*. Stockholm.
- Santesson, Lillemor 1986: *Tryckt hos Salvius. En undersökning om språkvården på ett 1700-talstryckeri med särskild hänsyn till ortografi och morfologi*. (Lundastudier i nordisk språkvetenskap. A 37.) Lund.
- Spegel, Haqvin 1712: *Glossarium Sveo-Gothicum eller Svensk-ordabook*. Lund.
- Tiällman, Nils 1696: *Grammatica suecana, eller: En svensk språk- och skrif-konst*. Stockholm.
- Wallenius, Gabriel 1682: *Project af svensk grammatica*. Åbo.
- Vikør, Lars 1994. *Språkplanlegging. Prinsipp og praksis*. 2 utg. Oslo.
- Wollin, Lars 1984: Donatus och den svenska grammatikens pionjärer. I: *Tiällmannstudier*. (Nordlund 4. Småskrifter från institutionen för nordiska språk i Lund.) S. 17–59.